

- і вчитель, і медик мають бути ефективними при спілкуванні у різних сферах свого професійного та особистого життя; занадто велике перевантаження у фаховій діяльності може призвести до емоційного вигорання.

Таким чином, етика професійної діяльності педагога та медика вимагає від фахівців впровадження до власного життєвого сценарію основних принципів гуманістичної психології: 1) прийняття себе як творця власної долі, адже все, що відбувається з нами і навколо нас – результат наших дій, слів, думок; 2) прийняття на себе відповідальності за все, що з нами відбувається, за те оточення, яке ми створили; 3) толерантне ставлення до інших. Означені принципи можуть знизити рівень професійного вигорання фахівців.

Максимова Н. В.

Психологічна характеристика персонажа як змістоутворюючий центр новели Генрі Джеймса «Дезі Міллер»

У історії світової літератури за Генрі Джеймсом закріпилася репутація творця видатних зразків психологічної прози, що в рівній мірі стосується його романів і новел. Генрі Джеймса називають засновником психологічної прози в літературі США, новатором в області психологічної характеристики персонажа, майстром, що вловив тонкі духовні нюанси окремої особистості.

Визначаючи відмінності психологічних аспектів в літературознавстві і власне «науці про душу» – психології, К. Юнг підкреслював: «Психологічний підхід до літературного твору відрізняється від підходу літературознавства. Цінності та факти, вирішальні, що мають, значення для першого, можуть виявитися для другого як би неістотними; так, твори вельми сумнівної літературної цінності часто є особливо цікавими для психолога. Так званий психологічний роман не дає йому так багато, як очікує від нього літературознавчий підхід. Такий роман, якщо його розглядати як замкнуте в собі самому ціле, пояснює себе самого, він є, так би мовити, своя власна психологія, яку психологові залишається в кращому випадку доповнити або піддати критиці» [10]. У творчій спадщині Г. Джеймса така «власна психологія» вибудовувалася в ході формування його естетичного ідеалу впродовж усього життя. При цьому «під «життям», або досвідом, Джеймс розумів «відбиток, залишений на свідомості». Тому він вважав за краще змальовувати в своїх романах і новелах не подію, але чие-небудь враження від нього, що і стало визначальним знаком його письменницької індивідуальності. Розроблена ним техніка драматизації думок героя залишила глибокий слід в історії роману. Джеймс вважав єдино реальним лише те, «що нам особисто відомо» (По зауваженню А.А.Елістратової, «техніка суб'єктивного письма Джеймса, що розвинулася в ХХ столітті в роман «поток свідомості», допускає в художній текст лише те, що є досвідом або сприйняттям якого-небудь персонажа» [5]). Тому він переніс поле реалістичного мистецтва з зовнішнього у внутрішній світ, створивши суб'єктивний психологічний роман – найбільший його вклад в літературу.

Особливий психологізм прози Джеймса намітив шляхи розвитку літератури як своєрідного варіанту науки про роботу душі, про закони, за якими працює психіка. «В ході творчої еволюції письменника все менш цікавив ефект ідентифікації – самоототожнення читача з літературними персонажами. Все важливіше для нього ставали не реальність художньої ілюзії, не закони мімесиса в традиційно аристотелівському розумінні цього слова, а залучення читача в процес рефлексії – осмислення «чужої» свідомості» [1].

Психологізм Джеймса критики визначають перш за все як етичний: художник прагнув досліджувати модель характеру, що детермінований позитивними вихідними даними або високим «покликанням». У його експериментальній прозі показаний стан самотньої особистості, приголомшеної крахом звичного круга цінностей; так автор відкриває одну з основних тим мистецтва ХХ століття – проблему відчуженої свідомості – і виводить її в центр художнього зображення.

З точки зору літературознавства особливо цікаві відкриття Г. Джеймса в області побудови психологічної характеристики персонажів. У більшості своїх творів Джеймс піднімає проблему ставлення людини до світу – світу, який являє собою складне переплетіння добра та зла. Шлях героя (або героїні), що становить конфлікти таких романів і новел як «Мармуровий фавн», «Крила голубки», «Золота чаша» та ін. – це шлях від «невинності», що ототожнюється з духовною вузькістю, інфантильністю, нерозвиненістю, навіть неповноцінністю, до виникнення стійкого етичного відчуття, яке з'являється через досвід, придбаний в зіткненні зі злом і поразці в цьому зіткненні. Так психологічний портрет персонажа стає центром літературного твору і в художній системі Джеймса персонаж переймає на себе змістоутворюючого для всього тексту значення.

Літературний персонаж існує в різних вимірах: співвідноситься з соціальною дійсністю і уявленнями, що існують в ній, про людину. В соціальному плані ці уявлення розуміються як соціальні ролі, в плані психологічному – як типи або характери. У психології характер – цілісні властивості особистості (норов), що постійно виявляються в її поведінці (у ставленнях до світу та людей). По суті, характер особистості складається із звичок і установок. Література трактує це поняття по-своєму – як образ дійової особи, один із способів типізації (поряд з маскою і амплуа). «Уявлення про характер в літературному творі створюється за допомогою зображення зовнішніх і внутрішніх проявів особистості персонажа, авторськими або іншими характеристиками, місцем і роллю персонажа в розвитку сюжету» [7, с. 481].

Література як особливий вид мистецтва користується своїми засобами або прийомами в створенні психологічної характеристики персонажа, це 4 блоки:

1. Зовнішній блок.
2. Внутрішній (або психологічний) блок.
3. Сюжетно-композиційний блок.
4. Метатекстовий блок.

До зовнішнього блоку засобів належать наступні прийоми: авторська характеристика, інохарактеристика, портретна характеристика (жести, міміка, зовнішність, інтонація), інтер'єр, середовище, норма поведінки; пейзаж діалоги. Найбільш вагомим прийомом освітлення персонажа ззовні є авторська характеристика, яку В.А. Світельський називає «оцінним вектором» характеру.

Наступний за важливістю прийом зображення характеру в художньому творі є інохарактеристики. У них герой показаний через сприйняття інших персонажів, як би під різними кутами зору. Результатом цього є багатоаспектність, досить повне висвітлення характеру, виділення його різних сторін.

Портретні деталі та інтер'єр служать необхідними окремими прийомами в розкритті літературного характеру. «Вони відображають незмінні, статичні форми зовнішності, навколишнього світу даного літературного персонажа» [7, с. 482].

До внутрішнього (психологічному) блоку висвітлення персонажа «зсередини» відносяться: внутрішня мовлення (внутрішній монолог, «потік свідомості»), непряма мова, щоденники. Найбільш ефективний прийом самораскриття персонажа – внутрішня мовлення. Цей прийом є одним з найважливіших, оскільки автор все більше віддає перевагу зображенню внутрішнього життя людини, а сюжетні колізії відводяться на другий план. Одним з різновидів внутрішньої мовлення є внутрішній монолог, за допомогою якого розкриває почуття і думки персонажа. Коли автор наділяє свого персонажа певним характером, психологічними особливостями, він задає розвиток сюжету.

Іншим окремим випадком внутрішньої мовлення є «потік свідомості», який є «дзеркалом» психологічного стану героя, супроводжуючим напівусвідомлену діяльність мозку. Визначальною особливістю потоку свідомості є те, що він несе інформацію не стільки про характер літературного персонажа, скільки про його душевний стан. Внутрішній монолог і «потік свідомості» можуть бути виражені через непряму мову.

До сюжетно-композиційного блоку прийомів психологічної характеристики персонажа в художньому творі відносяться: сюжетні лінії, плани взаємодії героїв твору, експозиційні матеріали. Сюжетні лінії можуть коректувати поведінку героя, створювати такі умови, в яких розкривається нова грань його характеру. Роль експозиційного матеріалу – познайомити читача з героєм; саме тут створюється певний образ літературного персонажа, читач отримує перше враження від зустрічі з ним. Л.Я. Гинзбург називає першу появу героя «направленим індексом, організуючим подальшу побудову» [2, с.35]. Сенс експозиційної характеристики персонажа полягає в тому, щоб відразу створити читацьке ставлення, установку сприйняття, без якої персонаж не в змозі виконувати свої функції.

Метатекстовий блок прийомів розкриття художнього характеру в творах виявляється при виникненні асоціативного ряду у читачів. Також в нього входять особливі підтексти, не пов'язані з сюжетом твору. Всі чотири блоки

взаємопов'язані між собою і доповнюють один одного, створюючи цілісний портрет характеру літературного персонажа, який знаходиться в постійній зміні.

Генрі Джеймс по-своєму осмислив, трансформував і втілює способи створення психологічної характеристики персонажа і його роль в тексті, зокрема, в новелі «Дезі Міллер». Вже в експозиції письменник заявив художній принцип твору – відсутність однозначності відтвореної реальності.

Змінилася роль автора: він як би зникав, щезав за персонажем, а якщо і був присутній, то в ролі іронічної або співчуваючої. Новаторство письменника полягає в створенні персонажа, що виконував функцію «центральної свідомості». У новелі «Дезі Міллер» таким персонажем є Фредерік Уїнтерборн, за допомогою сприйняття якого показана головна героїня, саме через призму його бачення заломлюється все, про що повідомляється в творі. А оскільки його бачення зумовлювалось властивостями власного характеру, особливостями і процесами власного душевного життя, воно не могло володіти, і не володіло, визначеністю і категоричністю, властивими відкритому аналізу «всезнаючого автора». Розповідь, таким чином, ставала хиткою, невизначеною, багатозначною, різнонаправленою.

«Для Джеймса головним є дослідження психічних станів, обумовлених стосунками з іншими людьми і з оточуючим світом, внутрішній світ персонажів, який не стабільний, а мінливий, динамічний, загадковий, непередбачуваний» [4, с. 534]. Ні зовнішній, ні тим більше внутрішня подoba головної героїні новели «Дезі Міллер» не показаний відразу на початку розповіді. Вона розкривається від епізоду до епізоду, від сцени до сцени, кожна з яких додає, уточнює, прояснює особливості і властивості її характеру. Дезі не схильна до самоаналізу (це впізнавана особливість персонажів Джеймса), тому читацька увага фіксує всі деталі, що сприяють розкриттю характеру героїні.

Діалог, пряма мова персонажів видозмінювалися в новелістиці письменника так, щоб можна було показати внутрішнє життя людини, притому показати «відкрито». Джеймс вважав, що пряма мова не стільки виявляє, скільки приховує глибинні рухи думок і почуттів, створюючи ситуацію підтексту. Глибокий зміст, сильне почуття ховається за недбало сказаним, неначе звичайним, незначним словом.

Генрі Джеймс здолав традиційність композиції новели: тепер головним в новелі є психологічний аспект розповіді. Свою звичну функцію – несподіванку – втратило і закінчення, вона стала зв'язуватися з психологічним станом персонажа, з внутрішньою боротьбою або кризою життя героя, підводила підсумок внутрішній боротьбі в свідомості героя, служила останнім штрихом його психологічного портрета.

Зрушення в психологічному відтворенні внутрішнього світу персонажів, відмічені в творчості Р. Джеймса, сприяли розвитку і поширенню психологічної прози. Художні пошуки і відкриття Джеймса відрізняються поглибленим психологізмом, що вплинуло на побудову і сприйняття художнього тексту,

зокрема, перенесло сенс тексту в область психологічної напруги, що переживається окремими персонажами.

Зрушення в психологічному відтворенні внутрішнього світу персонажів, зафіксовані в творчості Г. Джеймса, сприяли розвитку і поширенню психологічної прози. Художні пошуки і відкриття Джеймса відрізняються поглибленим психологізмом, що вплинуло на побудову і сприйняття художнього тексту, зокрема, перенесло зміст тексту в область психологічної напруги, що переживається окремими персонажами.

Список використаних джерел

1. Анцыфёрова О.Ю. Творчество Генри Джеймса: проблема литературной саморефлексии: автореферат дисс. на соискание ученой степени доктора филолог. наук - М., 2002. - [Веб. ресурс] // Режим доступа: <http://dissertation2.narod.ru/avtoreferats6/ir50.htm>
2. Гинзбург Л. О литературном герое. - Л.: Сов. писатель, 1979. – 221с.
3. Гинзбург Л. О психологической прозе. - Л.: Сов. писатель, 1971. - 464с.
4. Джеймс Г. Женский портрет. – М.: Наука, 1982. – 590с.
5. Елистратова А. Предисловие к книге Генри Джеймса «Повести и рассказы» [Веб. ресурс] // Режим доступа: <http://lib.rus.ec/a/2829>
6. Затонский Д. В. Жанровое разнообразие современной прозы Запада. – М.: Просвещение, 1987. – 315с.
7. Литературный энциклопедический словарь под общ. ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева. – М.: Советская энциклопедия, 1987. – 752с.
8. Страхов И.В. О психологическом анализе характера // Ученые записки Саратовского педагогического института. - Вып. 9. -Кафедра педагогики. Кафедра психологии. - Саратов, 1947. - С. 105-128.
9. Теплов Б.М. Заметки психолога при чтении художественной литературы // Вопросы психологии. - 1971. - № 6. - С. 122-130.
10. Юнг К.Г. Психология и поэтическое творчество. [Веб. ресурс] // Режим доступа: <http://www.peremenu.ru/blog/4430>

Орлова В. М.

Світ наших емоцій (фрагмент розвивального заняття)

Тема. Світ наших емоцій

Мета. Ознайомити учнів із світом позитивних і негативних емоцій; вчити дітей керувати своїми емоціями з метою зміцнення свого здоров'я; формувати бажання виявляти, примножувати позитивні емоції; вчити розпізнавати почуття під час спілкування з іншими людьми.

1. Організація групи.

Психолог – Доброго ранку! Діти, сядьте зручно. Руки покладіть на парти долоньками вгору. Заплющіть очі. Привітаймо природу і людей.

Психолог разом зі учнями - Доброго ранку, ласкаве сонечко!

Доброго ранку, життєдайне повітря!